

УДК 371.1:37.036(075.8)

DOI: 10.15587/2313-8416.2016.59148

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГА В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Базиль Людмила Олександрівна,
доктор педагогічних наук, доцент,
учений секретар Інституту професійно-
технічної освіти НАПН України

У всіх розвинених країнах світу освіта позиціонується потужним стратегічним ресурсом історико-політичного, соціально-економічного й культурно-цивілізаційного поступу. Наразі затребуваними є фахівці, які спроможні самостійно розробляти «навчальні програми, обирати підручники, методи, стратегії, способи і засоби навчання, активно виражати власну фахову думку» й успішно виконувати функції «коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини» [5, с. 16]. Відтак актуалізується низка проблемних питань, пов'язаних із професійним розвитком педагога в сучасному освітньому просторі.

У психолого-педагогічних наукових працях і методико-практичних розвідках обґрунтовано основні концептуальні аспекти професійного розвитку вчителів, вказуються суперечності та методичні рекомендації щодо професійного зростання працівників педагогічних спеціальностей. Студіювання праць Г. Балла, О. Бодальова, В. Бодрова, Н. Гузій, О. Дубасенюк, В. Клименка, О. Кокуна, В. Орлова, В. Рибалки, В. Семиченко, С. Сисоєвої, В. Слободчикова, Ю. Трофімова та ін. засвідчує, що професійний розвиток педагогів здійснюється, зазвичай, у межах трьох основних площин.

Так, в освітньому середовищі закладу освіти професійне зростання педагогічних працівників відбувається на основі рефлексії виконуваної професійної діяльності, ознайомлення з педагогічним досвідом колег та набуття власного досвіду, утвердження індивідуального стилю професійної діяльності, самоактуалізації. Виконання таких дій забезпечується організацією проведення тематичних дискусій, засідань творчих учительських спільнот, заходів щодо самооцінки й самопрезентації педагогічної діяльності та досвіду. Відтак професійний розвиток відбувається як процес взаємного підсилення «потенціювання», «когеренції» особистісних і професійних якостей педагога та формування системно-цілісного феномена, що виражає індивідуально-суб'єктні аспекти фахово-педагогічної праці.

Важливим джерелом професійного зростання вчителів позиціонують участь педагогів у конкурсах, виставках, організацію творчих лабораторій, створення та підтримку власних сайтів. У цій площині професійний розвиток реалізується на

основі усвідомлення й позитивного реконструювання набутого багатопланового досвіду, професійного моделювання, прогнозування очікуваних результатів і перспективних напрямів фахово-педагогічної праці.

Невід'ємною складовою професійного розвитку педагогічних працівників визначають систему післядипломної освіти, що охоплює підвищення кваліфікації, перепідготовку, спеціалізацію та стажування. Відповідно до Закону України «Про освіту», метою післядипломної освіти є «набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої вищої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти та практичного досвіду» [4, п. 18.5]. Безперервний професійний розвиток розглядається як складова освіти дорослих [4, п. 18.3]. У Концепції Нової української школи анонсовано необхідність професійного зростання вчителів як фахівців нового типу, «агентів змін»; основними засобами професійного розвитку позиціоновано розроблення інноваційних «офлайн і онлайн продуктів» (наприклад, літні школи, групові та індивідуальні тренінги, курси, перегляд і аналіз уроків, коучинг і наставництво, конференції, семінари, майстерні, професійне навчання спільнот, самоосвіта тощо).

Реформуванням освітньої галузі передбачено низку стимулів професійного розвитку педагогічних працівників, зокрема «матеріальне стимулювання», «гарантування свободи від втручання у професійну діяльність» учителя на державному рівні, визнання результатів інформальної й неформальної освіти тощо.

Однак реалії науково-освітнього простору засвідчують, що професійний розвиток педагогів гальмується зовнішніми (економічними, політичними, соціокультурними, інформаційними, адміністративними та ін.) і внутрішніми (духовно-емоційними, ціннісними, психологічними, операційно-технологічними, професійно-функціональними та ін.) чинниками, що зумовлюють появу істотних перешкод у процесі професійного зростання.

На основі узагальнення результатів емпіричних досліджень (тривалих спостережень за фахово-педагогічною працею, бесід, письмових опитувань педагогів у закладах післядипломної освіти, а також під час проведення тренінгів, майстер-класів, конкурсів «Учитель року») було встановлено основні перешкоди професійного зростання педагогічних працівників закладів середньої освіти:

- фінансування праці вчителів «за залишковим принципом» та спричинене цим падіння престижу професії вчителя, недостатній рівень матеріально-технічного обладнання та навчально-методичного забезпечення (31,8 %);

- зниження рівня професійних компетентностей, внаслідок швидкого «старіння знань», надмірна завантаженість педагога додатковими видами діяльності (громадські обов'язки, документування, репетиторство тощо) (28,1 %);

- низький рівень уваги громадськості і владних структур до проблем загальної середньої освіти та успішної реалізації системних змін щодо її реформування,

відсутність/недостатнє забезпечення педагогічної свободи з боку адміністрації, батьків (23,4 %);

- недостатній рівень фахової підготовки, застарілість змісту підвищення кваліфікації (6,5 %);

- інше (10,2 %).

На думку більшості педагогічних працівників (36,2 %), їхній професійний розвиток уможлиблюється на основі проектування і реалізації ефективної стратегії й траєкторії професійного зростання, за умови забезпечення відповідного психолого-педагогічного супроводу й громадсько-адміністративної підтримки. Водночас 29,5 % опитуваних наголосили на важливості переосмислення суспільно-професійної ролі вчителя й учня, вказали на відсутність організаційно-педагогічного забезпечення їхньої суб'єктності. Прикметно, що серед педагогів 17,4 % зазначили необхідність критичного осмислення, самоаналізу та обговорення результатів власної професійної діяльності у творчих вчительських спільнотах; а 16,9 % заактуалізували увагу на вибірковому застосуванні інноваційних методів та розробленні нових методів і прийомів роботи.

У результаті спостережень було виявлено, що в освітній практиці трапляються ситуації, за яких педагоги, маючи низький рівень поінформованості про стратегії, способи, методика й технології професійного розвитку, сутнісні характеристики педагогічної свободи та її нормативно-правове забезпечення, стимулювання творчих фахівців та підтримку інноваційної діяльності, скаржаться на необхідність ведення надмірної кількості документації, що в багатьох випадках не передбачена нормативно-правовими актами, посилені вимоги адміністрації щодо календарного та поурочного планування, письмової звітності.

Безперечно, надмірна бюрократизація освіти нівелює педагогічну творчість, призводить до розосередженості уваги педагога у питаннях особистісного становлення школярів, перешкоджає фаховому самовдосконаленню, а їхня професійна праця набуває ознак рутинності, планування й звітності, оскільки постійно контролюється управлінцями. Однак вирішення цієї проблеми в умовах реформування освітньої системи передбачено децентралізацією й автономізацією закладів освіти, дебіюрократизацією фахової діяльності педагогів, упровадженням новітніх моделей управління на ідеях лідерства, громадсько-державної взаємодії й зокрема реалізації Концепції нової української школи.

У зв'язку з цим вважаємо, що професійний розвиток педагогів обумовлюється рівнем усвідомлення вчителем персональної відповідальності за власні професійні дії й необхідності фахово зростати, глибиною розуміння сутнісних характеристик і рушійних механізмів означеного процесу, ступенем володіння достовірною інформацією про наявні програми, тренінги професійного розвитку, особливості проектування й реалізації індивідуальних траєкторій фахового зростання.

Відтак в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» професійний розвиток фахівців необхідно забезпечувати у курсовий і міжкурсний періоди підвищення кваліфікації, під час стажування, перепідготовки, а також у контексті діяльності методичної служби закладів освіти. У такий спосіб можливо досягти усвідомленого засвоєння педагогами необхідності безперервного професійного зростання, тобто вмотивувати вчителів до професійного саморозвитку.

Задля мотивування педагогічних працівників до професійного розвитку важливо, по-перше, сформулювати чітко усвідомлене й адекватне уявлення про індивідуальність кожного із них як фахівця, проаналізувати значущість і сутнісні характеристики виконуваної фахово-педагогічної праці (досягнення й недоліки); по-друге, розробити уявний образ учителя як «агента змін» та еталонне уявлення про професійну діяльність такого фахівця в Новій українській школі; по-третє, спонукати педагогів зіставити самих себе з ідеальними образами чи взірцевими моделями. З цією метою доцільно використовувати прийом рефлексії й інтегрування уявлень у межах чотирьох різних площин: самооцінка педагогом себе, власної діяльності та її результатів у конкретний часовий проміжок («тут і зараз»); ретроспективний аналіз педагогом себе і своєї діяльності («із позицій минулого»); розроблення педагогом власного образу-ідеалу («проекція майбутнього»); формування уявлення про педагога на основі усвідомлення ним оцінок колег, батьків, учнів, адміністрації («крізь призму оточення»).

Таким чином можливо визначити сильні і слабкі сторони педагогічних працівників, переваги і недоліки фахово-педагогічної праці, визначити механізми і засоби ефективного виконання професійних завдань. Саме (неспівпадіння) суперечливі аспекти слугуватимуть ефективними мотиваторами професійного розвитку та уможливають формулювання цільових орієнтирів і основних векторів професійного зростання фахівців.

Список використаних джерел

1. Базиль Л. О. Професійно-кар'єрне зростання педагогів професійної школи в умовах ринкової економіки: концептуально-світоглядні аспекти / Л. О. Базиль // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи : тези доп. ІХ міжнар. наук.-практ. конференц. (м. Хмельницький, 9 – 10 листоп. 2017 р.) / ред. кол. : Н. Г. Ничкало, М. Є. Скиба, В. О. Радкевич [та ін.] – Хмельницький : ХНУ, 2017. – С. 74 – 76

2. Базиль Л. О. Реалізація педагогічної свободи вчителя в умовах реформування освітньої галузі [електронне видання] Режим доступу : <http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/preschool/paper/view/140> - Назва з екрану

3. Базиль Л. О. Розвиток літературознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури : [монографія] / Л. О. Базиль. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. – 574 с.

4. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/>

5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. – Київ : Міністерство освіти і науки України, 2016. – 40 с.

6. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. – Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.

7. Теорія та методика професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів: акмеологічні аспекти : монографія / керівн. авт. кол. Н. В. Гузій ; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – 516 с.